

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ НА СИСТЕМУ ДЖЕРЕЛ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ДОКТРИНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Радишевська О.Р., кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного права, директор Центру польського права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Radyshevska O. R. THE INFLUENCE OF INTERNATIONAL TREATIES ON THE SYSTEM OF SOURCE OF THE ADMINISTRATIVE LAW OF UKRAINE: THE DOCTRINAL APPROACH

Анотація. У статті автор здійснює всебічний аналіз правової природи і значення міжнародних договорів у формуванні системи джерел права України в цілому та адміністративного права зокрема. Особливо приділено увагу питанням видової класифікації міжнародних договорів, що регулюють адміністративно-правові відносини, а також їх місця в системі джерел адміністративного права, впливу на формування сучасного адміністративного права України.

Ключові слова: міжнародне право, європеїзація адміністративного права, міжнародно-правовий договір, джерело адміністративного права України.

In the article the author carries out a comprehensive analysis of the legal nature and importance of international treaties in shaping of system of sources of law of Ukraine as a whole and administrative law in particular. Special attention was paid to the issues of the classification of international treaties regulating administrative relations, as well as their place in the system of sources of administrative law, influence on the formation of modern administrative law of Ukraine in general.

Key words: International Law, Europeanization of Administrative Law, International Treaties, Source of administrative Law of Ukraine.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими завданнями теорії і практики. Питання про місце та значення міжнародних договорів у системі національних джерел права України виникло з'явилося відносно недавно, а саме з прийняттям Конституції України 1996 року, та активізувалося в 2017 році з набуттям чинності (у повному обсязі) багатостороннього міжнародного договору – Угоди про асоціацію між Україною, з однієї Сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої [1].

Станом на 2018 рік, за даними інформаційно-пошукової бази Верховної Ради України «Законодавство України» (юридична класифікація: міжнародні, міждержавні договори, конвенції, угоди [код 14020]), Україною як самостійним суб'єктом міжнародного права було укладено близько 8 тис. різного роду міжнародних актів з 91 міжнародною організацією та 184 іноземними державами, з них близько 960 мають форму міжнародно-правових договорів [2]. Тому питання про зростання ролі міжнародно-правових договорів у формуванні правової системи України, безсумнівно, є надзвичайно актуальним як для теорії права, міжнародного права, так і для представників доктрин окремих вітчизняних галузевих наук, зокрема адміністративно-правової.

Важливість питання зростає у зв'язку з прийняттям 22 червня 2018 року Закону України «Про національну безпеку України» [3], в якому серед фундаментальних національних інтересів України також названо інтеграцію в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в ЄС та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами. Таким чином, у зв'язку з входженням країни в європейський правовий (адміністративний) простір, наукові дослідження, пов'язані з оновленням теоретико-методологічних засад адміністративного права України та системи його джерел, необхідно вважати пріоритетними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність виконання Україною міжнародних договорів, адаптація вітчизняного законодавства до права ЄС зумовили

виникнення актуальних напрямів наукових досліджень у сфері впливу процесів євроінтеграції та глобалізації на національну правову систему. Питання правової природи окремих міжнародно-правових договорів як джерел міжнародного права та права ЄС стали предметом досліджень І. Березовської, О. Вишнякова, В. Копійки, В. Муравйова, Р. Петрова, О. Стрельцової, К. Смирнової та ін. У загальній теорії права та держави наукові розвідки з тематики міжнародних договорів у системі джерел права здійснювали А. Заєць, Л. Луць, Н. Оніщенко, В. Погорілко, О. Скакун, Н. Пархоменко, Д. Терлецький, Р. Тополевський, Ю. Шемшученко та ін. Спрямовували свої зусилля на вивчення окремих видів джерел адміністративного права І. Гриценко, Н. Задирака, О. Константиї, В. Курило, О. Марченко, А. Пухтецька, В. Решота та ін. Водночас проблематика галузевих ознак, видової класифікації та місця міжнародних договорів у системі джерел адміністративного права України залишається недостатньо опрацьованою.

Формулювання мети статті. Метою статті є всебічне дослідження правової природи та характерних ознак міжнародних договорів як джерел адміністративного права, їх ієрархічності в системі джерел адміністративного права, галузевої персоніфікації при регулюванні суспільних відносин, які складають предмет адміністративного права, а також прямого та опосередкованого впливу на них.

Виклад основного матеріалу. Співжиття людей у межах однієї держави та співіснування у системі суверенних держав загалом потребують обов'язкових правил, які розвивають і зміцнюють їхні відносини. На думку німецького вченого М. Гердегена, сукупність правових положень щодо держав, міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права разом з правами та обов'язками приватних осіб, що є актуальними для спільноти народів (або її частини), складають ядро міжнародного права [4, с. 26-27]. Отже, міжнародне право є однією з основних інструментальних галузей права, що встановлюють взаємозв'язок та взаємовплив національних правових систем в епоху євроінтеграційних та глобалізаційних процесів.

Зовнішньою формою і способом об'єктивізації правових норм, що регулюють суспільні відносини у певній сфері життєдіяльності людини (у т.ч. і міжнародно-правовій), є система їхніх джерел. Так, відповідно до ст. 38 Статуту Міжнародного Суду в ООН до системи джерел міжнародного права зараховують: «...міжнародні конвенції, як загальні, так і спеціальні, що встановлюють правила, безперечно визнані державами..., міжнародний звичай як доказ міжнародної практики, визнаної в якості правової норми, загальні принципи права, визнані цивілізованими націями, ...судові рішення та доктрини найбільш кваліфікованих фахівців з публічного права різних націй у якості допоміжного засобу для визначення правових норм» [5; 6, с. 171]. Отож міжнародна конвенція, як вид (за назвою) міжнародного договору, формально вважається одним з найвагоміших джерел міжнародного права.

Однак джерела міжнародного права варто відмежовувати від інших регулятивних механізмів, які так само стосуються відносин між суб'єктами міжнародного права, зокрема джерела права Європейського Союзу, колізійного права, *lex mercatoria* (транснаціонального права) [4, с. 28-33].

Нагадаємо, що у вітчизняній юридичній доктрині категорію «джерело права» розглядають у формально-юридичному, матеріальному та ідеальному значенні, що характеризує її за змістом (через розкриття сутнісних ознак) та обсягом (сукупність елементів, що складають систему джерел права). Так, на думку української дослідниці Н. Пархоменко, залежно від способів внутрішньої організації правової матерії та форм їх вираження, джерела права варто тлумачити як загальносоціальні фактори (економічні, політичні, психологічні умови, які обумовлюють виникнення правових норм, соціальна структура суспільства), та у формально-юридичному розумінні, що ототожнюються з позитивним правом, закріпленим у писаних нормативно-правових актах [7, с. 333]. Водночас в умовах утвердження теорії природного права все більше уваги звертають на

ідеальний аспект – правосвідомість, тобто на ті погляди, ідеї, уявлення, теорії та концепції, що формують ставлення індивідів і суспільства в цілому до правової дійсності. Також з правосвідомістю пов'язують правову ідеологію, правову культуру, правовий менталітет, праворозуміння [8, с. 110].

Отже, багатовекторність категорії «джерело права» дає нам можливість розтлумачити її родову складову «джерело адміністративного права» як: 1) соціальні чинники, сили, умови та причини, що зумовлюють формування та виникнення норм адміністративного права; 2) зовнішні (офіційні, документальні) форми вираження і закріплення загальнообов'язкових правил поведінки, що регулюють суспільні відносини, котрі виникають у сфері публічного управління та адміністрування і походять від суб'єктів публічної влади (суб'єктів публічної адміністрації); 3) погляди, ідеї, уявлення, теорії та концепції, що формують ставлення індивідів і суспільства в цілому до норм права, котрі регулюють адміністративно-правові відносини; 4) юридичні факти, що впливають на виникнення адміністративно-правових відносин. У контексті доктринального оновлення адміністративного права України та відходу від позитивістського тлумачення права, категорію «джерело адміністративного права» виправдано розглядати комплексно: це призведе до узагальнення численних проявів цього багатоаспектного явища та його цілісного сприйняття.

Підкреслимо, що правова норма є первинним елементом системи права, а правовий припис – базовою складовою системи джерел права, що в сукупності є структурними компонентами правової системи кожної держави. Тому для розкриття феномену впливу міжнародних договорів на формування сучасного адміністративного права України необхідно з'ясувати питання, пов'язані з правовою природою міжнародних договорів, їх ієрархічністю в системі джерел адміністративного права, галузевої персоніфікації при регулюванні суспільних відносин, які складають предмет адміністративного права.

У вітчизняній адміністративно-правовій науці до системи джерел адміністративного права включають: 1) формалізовані національні джерела адміністративного права (Конституція України, інші закони України, підзаконні нормативно-правові акти); 2) формалізовані міжнародні (європейські) джерела адміністративного права (міжнародні договори, акти органів міжнародних організацій); 3) неформалізовані джерела адміністративного права (норми природного права, загальні принципи права, звичаї та традиції, норми моралі); 4) судові рішення (судові прецеденти: рішення Конституційного Суду України, Верховного Суду, Європейського Суду з прав людини, інших міжнародних судових установ) [9, с. 90; 10, с. 51-52]. Не вдаючись до детального аналізу запропонованої класифікації (адже не це є предметом дослідження), зазначимо, що сьогодні в наукових колах України розглядаються нові доктринальні погляди з цієї тематики: вилучення із системи джерел адміністративного права Конституції України [11, с. 85] або залучення до неї положень правової доктрини, індивідуальних рішень органів публічної адміністрації, судових рішень адміністративних судів першої та апеляційної інстанцій [12, с. 33].

Також зауважимо, що під час вивчення навчальної дисципліни в закладах вищої освіти юридичного спрямування «Адміністративне право» та в програмі фахового вступного випробовування з адміністративного права окремо виділено Тему 3. «Джерела адміністративного права», а в ній – підтему 3.3. «Міжнародні джерела адміністративного права: міжнародні договори як джерела адміністративного права» [13], що вимагає від студентів знань і розуміння правової природи міжнародних договорів, їх ієрархічності по відношенню до національного законодавства, характеристики основних положень найбільш важливих міжнародних договорів, що впливають на вітчизняну правотворчу та правозастосовну діяльність суб'єктів публічної адміністрації в публічно-правовій сфері. Як бачимо, тематика міжнародних договорів як джерел адміністративного права наявна і в навчальному процесі при підготовці бакалаврів та магістрів з правознавства.

Законодавче визначення міжнародного договору сформульовано в ст. 2 Закону України «Про міжнародні договори України» [15], що повністю відповідає положенням Віденської конвенції про право міжнародних договорів [16], а саме: це угода, укладена в письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо). На основі цієї дефініції можемо виділити сутнісні ознаки міжнародно-правових актів, які надають їм статус міжнародно-правових договорів: форма (виключно письмова), суб'єктний склад (суб'єкти міжнародного права: первинні – держави (державні органи), народи, нації або/та похідні – міжнародні організації, державні об'єднання, що наділені міжнародною правосуб'єктністю), правопорядок (міжнародне право), найменування (множинність), кількісні показники (множинність).

Однак польський аналог – ст. 2 Закону Республіки Польща «Про міжнародні договори» – доповнює ідентичну до української дефініцію міжнародного договору ще однією істотною ознакою – конкретизованого суб'єкта укладення: «...він укладається від імені держави, уряду чи міністра, котрий керує окремим відділом урядової адміністрації, що відповідає за справи, яких стосується міжнародний договір» [18].

Як підкреслюють польські вчені В. Гуральчик і С. Савіцкі, сучасне міжнародне право регулює не тільки суспільні відносини в міжнародній сфері між державами і (або) міжнародними організаціями, але частково й між суб'єктами публічної адміністрації кожної з цих країн, навіть між ними й окремими громадянами [17, с. 16]. Тому суб'єктний склад міжнародних договорів як формалізованого міжнародного джерела адміністративного права необхідно характеризувати поліцентричністю, що нині фактично виходить за межі відносин «держава-держава».

Серед характерних ознак міжнародного договору як джерела адміністративного права український учений Ю. Л. Панейко наводить такі: незмінна форма міжнародного договору, котрий входить до національного правопорядку як його складова частина; стосується адміністративних справ і має матеріально-правовий зміст; містить норми суб'єктного права, а не лише є актом, що відноситься до конкретного випадку; виконання норм і положень договору належить до компетенції публічної адміністрації [19, с. 169]. Особливу увагу дослідник акцентує на механізмі введення міжнародного договору до національного правопорядку: «лише тоді буде джерелом, коли без перемін, без посередництва трансформатора або внутрішнього закону він набуває зобов'язуючої сили» [19, с. 170]. Проте відповідно до ст. 9 Конституції України [14] міжнародний договір стає частиною національного законодавства саме за допомогою такого національного «трансформатора», як процедура ратифікації, під час якої надається згода Верховної Ради України у формі прийняття закону, що містить незмінний текст міжнародного договору.

Водночас конституційний алгоритм імплементації норм міжнародних договорів у національний правопорядок викликає певні концептуальні зауваження. По-перше, не закріплено принципу пріоритетності норм міжнародного права над нормами національного, у тому числі адміністративного, права. По-друге, відкритим залишається питання співвідношення правил міжнародних договорів і «звичайних» законодавчих актів України, яких, як відомо, у матеріальному та процедурному адміністративному законодавстві існує надзвичайно велика кількість.

По-третє, не визначено статусу міжурядових і міжвідомчих міжнародних договорів, що укладаються Кабінетом Міністрів України та центральними органами виконавчої влади і які не потребують висловлення згоди на ратифікацію національним законодавчим органом. Наприклад, Міжурядової угоди про утримання дорожніх прикордонних мостових об'єктів на українсько-польському державному кордоні, що була укладена між Міністерством інфраструктури України та Міністерством інфраструктури

РП 22 червня 2018 року [20], яка є результатом двосторонньої співпраці у сфері розвитку транспортного коридору VIA CARPATIA, інтеграції національної транспортної мережі до коридорів TEN-T, розвитку державної міграційної політики з урахуванням стандартів ЄС, а також наслідком реалізації Концепції інтегрованого управління кордонами від 28 жовтня 2015 року № 1149 [25].

По-четверте, не визначено правового статусу галузевих домовленостей між двома або більше сторонами в окремих сферах діяльності, що мають публічно-правовий характер, наприклад, т.зв. адміністративних (міжнародних) договорів. Нормативну дефініцію адміністративного договору віднаходимо в ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України [21]: спільний правовий акт суб'єктів владних повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їхньому волеузгодженні і має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері й укладається на підставі закону. У вітчизняній адміністративно-правовій доктрині серед видів адміністративних договорів виділяють і міжнародні [22, с. 290]. Однак обов'язкова ознака адміністративного договору (суб'єктний склад – суб'єкт владних повноважень) залишає дискусійним питання виділення міждержавного міжнародного адміністративного договору, що мав би укладатися від імені України президентом України. Оскільки Українська держава є суб'єктом міжнародного права, але не є суб'єктом владних повноважень, в розумінні Кодексу адміністративного судочинства України.

Особливу увагу необхідно звернути на такі види міжнародних договорів як міжурядові та міжвідомчі міжнародні адміністративні договори, що є дієвим механізмом співпраці центральних органів виконавчої влади України з іноземними державами (міжнародними організаціями). Якщо від імені Уряду міжнародні договори мають міжурядовий характер і укладаються Кабінетом Міністрів України, то укладення міжвідомчих міжнародних договорів належить до повноважень міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних колегіальних органів. Так, прикладом може бути Адміністративний договір щодо застосування Угоди між Україною та Республікою Польща про соціальне забезпечення від 18 травня 2012 року [23], що був укладений між центральними органами виконавчої влади і державними колегіальними органами України (Міністерством соціальної політики України, Пенсійним фондом України, Відділом медико-соціальної експертизи Міністерства охорони здоров'я, Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, Державним центром зайнятості) та Республіки Польща (Міністерством праці та соціальної політики РП, Установою соціального страхування РП, Касою аграрного соціального страхування РП), тобто тих органів виконавчої влади, що відповідають за формування та реалізацію державної соціальної політики обох країн.

Багатовекторний аналіз міжнародних договорів України дозволяє згрупувати їх у певні блоки, кожен з яких регулює суспільні відносини, які входять до предмета адміністративного права, зокрема: правового статусу та гарантій реалізації прав приватних осіб (громадян України, іноземців, апатридів, біпатридів, біженців, внутрішньо переміщених осіб); інституційного та функціонального забезпечення діяльності суб'єктів публічної адміністрації; у сфері проведення адміністративно-правової реформи та децентралізації публічної влади; прийняття, проходження та припинення публічної служби; формування публічних політик; боротьби з корупцією; адміністративно-правових режимів (перетин державного кордону, взаємодія державних служб, агентств, інспекцій сусідніх держав, режими на тимчасово окупованих територіях, транскордонне співробітництво); адміністративного примусу та адміністративної відповідальності; надання адміністративних послуг; адміністративних процедур; доступу до публічної інформації; контролю та нагляду у сфері публічного управління; публічного управління в

окремих частинах Особливого адміністративного права (митного, податкового, візового, муніципального, телекомунікаційного, будівельного, спортивного, освітянського, поштового, транспортного права тощо).

Отож наведена розгалужена класифікація міжнародних договорів у адміністративно-правовій сфері відповідає їх загальній видовій систематизації у теорії міжнародного права [17, с. 18], проте має свої галузеві особливості. Так, міжнародні договори, що містять адміністративно-правові норми, варто поділити на: ратифіковані, нератифіковані; двосторонні, багатосторонні; між державами або/та міжнародними організаціями; відкриті, закриті; міждержавні, міжурядові, міжвідомчі; загальні, регіональні, субрегіональні; письмові, усні («джентльменська умова»); правові, контрактні; укладені за повноваженнями або/та дорученням; у певній публічній сфері (адміністративні (матеріальні, процедурні), соціальні, культурно-освітні, науково-технічні, транспортні, телекомунікаційні, митні, візові та ін.). Запропонована систематизація міжнародних договорів, що є джерелом адміністративного права, є відкритою та залежить від множинності застосовуваних критеріїв класифікації.

Стосовно питання місця ратифікованих міжнародних-правових договорів, які регулюють адміністративно-правові відносини в ієрархічній піраміді джерел адміністративного права, то варто підтримати підхід учених, що позиціонують їх після положень Конституції України, але на сходинку вище від «звичайних» актів національного адміністративного законодавства [22, с. 143; 24, с. 67]. Адже норми міжнародно-правових договорів по відношенню до норм останніх необхідно тлумачити як норми *lex specialis*, що в конкретних життєвих випадках повинні застосовуватися першими.

Водночас дискусійним залишається питання місця міжнародних договорів у публічно-правовій сфері, що не пройшли процедури ратифікації. Вважаємо, що поширене загальне твердження «нератифікований договір – це акт, за силою нижчий закону» [17, с. 17] є помилковим і не враховує інших форм надання згоди України на обов'язковість міжнародного договору, зокрема підписання, затвердження, прийняття та приєднання, або інший спосіб, про який домовилися сторони (ст. 8. Закону України «Про міжнародні договори України» [15]). Тому нератифіковані міждержавні міжнародні договори пропонуємо закріпити на рівні законодавчих актів, а міжурядові та міжвідомчі (незалежно від способу набрання чинності) – на сходинку нижче.

Висновок. Резюмуючи, можемо констатувати: шляхом укладення та включення до національного правопорядку України положень міжнародних договорів, що регулюють суспільні відносини, котрі складають предмет адміністративного права, відбувається прямий (у випадку надання згоди України на їх обов'язковість) та опосередкований вплив на вітчизняне адміністративне право як галузь національного права і законодавства, науку і навчальну дисципліну, правотворчу, правозастосовну, інтерпретаційну діяльність органів публічної адміністрації, при цьому використовується широкий інструментарій горизонтальної європеїзації адміністративного права.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї Сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : міжнародний договір від 27 червня 2014 року // *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. С. 83. Ст. 2125.

2. Міжнародні документи : офіційний веб-портал Верховної Ради України «Законодавство України». URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/c/stru3/spi>

3. Про національну безпеку України : Закон України від 22 червня 2018 року № 8068. *Голос України*. 2018. № 122. 7 липня.

4. Гердеген М. Міжнародне право : підруч. / наук. ред. І. А. Грицяка ; пер. з нім. Р. Корнути. – 9-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Вид-во «К.І.С.». – 516 с.

5. Статут Міжнародного Суду ООН : міжнародний документ від 26 червня 1945 року. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_010/page

6. Guzman A. T. Meyer T. L. Internaitonal Soft Law. *Journal of Legal Analysis*. Spring 2010. Vol. 2. № 1. P. 171-225.
7. Пархоменко Н. М. Джерела права : проблеми теорії та методології : монографія. К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. 336 с.
8. Алексеев С. С. Общая теория права : курс в 2 т.: Т. I. М. : Юрид. лит., 1981. 360 с.
9. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право : навч. посіб. / за заг. ред. Р. С. Мельника. К. : Ваіте, 2014. 376 с.
10. Адміністративне право України. Повний курс : підруч. / Галуцько В., Діхтєвський П., Кузьменко О., Стеценко С. [та ін.]. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
11. 100 ответов на 100 вопросов с Общего административного права : науч. пособие / под ред. Р.С.Мельник. К. : Юрінком Інтер, 2017. 240 с.
12. Школик А. М. Порівняльне адміністративне право: навч. посіб. Львів : ЗУКЦ, 2007. 308 с.
13. Про затвердження Програми вступного випробування : наказ Міністерства освіти України від 7 лютого 2018 року № 115. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-programi-vstupnogo-viprobuvannya>
14. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254-к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
15. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.
16. Віденська конвенція про право міжнародних договорів : Конвенція ООН від 23 травня 1969 року; приєднання України 14 квітня 1986 року №2077-XI. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_118
17. Góralczyk W., Sawicki S. Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie. Warszawa : Wolters Kluwer Polska, 2017. Wyd. 17. 476 s.
18. O umowach międzynarodowych : Ustawa RP z dnia 14 kwietnia 2000 roku. *Dziennik Ustaw RP*. 2000. № 39. Poz. 443. z późn. zm.
19. Наука адміністрації й адміністративного права. Загальна частина (за викладами професора Юрія Панейка) / уклад.: В. М. Бевзенко, І. Б. Коліушко, О. Р. Радишевська, І. С. Гриценко, П. Б. Стецюк. К. : ВД «Дакор», 2016. 464 с.
20. Міністр інфраструктури України Володимир Омелян провів зустріч з Міністром інфраструктури Республіки Польща Анджеєм Адамчиком : офіційний веб-портал Міністерства інфраструктури України. URL : <https://mtu.gov.ua/news/29922.html>.
21. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 року №2747-IV (в редакції від 3 жовтня 2017 року). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446
22. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2-х т. Т. 1. Загальна частина / ред. кол.: В. Б. Авер'янов (голова). К.: Вид-во «Юридична думка», 2007. 592 с.
23. Адміністративний договір щодо застосування Угоди між Україною та Республікою Польща про соціальне забезпечення : міжнародний договір від 18 травня 2012 року. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_162/paran2#n2
24. Константий О. В. Джерела адміністративного права України : монографія. К. : Українське агентство інформації та друку «Рада». 2005. 120 с.
25. Про схвалення Концепції інтегрованого управління кордонами : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 1149-р. URL. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1149-2015-%D1%80>

ВИЩІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ЯК ІНСТИТУТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ВИЩУ ОСВІТУ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Тимошенко М.О., кандидат юридичних наук, проректор Європейського університету (місто Київ)

Tymoshenko M.O. HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS AS INSTITUTES OF THE RIGHT TO HIGHER EDUCATION IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE

Анотація: У статті автор уже не вперше ставить питання про реалізацію права на освіту та обов'язки держави, пов'язані із здійсненням цього права. Поза цим правом складно реалізувати інші права та результати наукового прогресу, включаючи і вибір фаху та місця роботи. Адже в багатьох випадках наявність цензу вищої освіти є необхідною передумовою для заняття особою багатьох соціально значимих